Sayı: 59

2014 / 1

D.4

İstanbul Üniversitesi

Edebiyat Fakültesi

Tarih Dergisi

İstanbul - 2014

İstanbul Üniversitesi Yayın No: 4906 ISSN: 1015-1818

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi

Tarih Dergisi

2014 / 1

Sayı 59

Kurucusu

Ord. Prof. M. Cavid Baysun

İSTANBUL 2014

İÇİNDEKİLER

KİTABİYAT

Tarih Dergisi, Sayı 59 (2014 / 1), İstanbul 2014, s. 211-242

GENERAL MOSELEY'İN AMERİKAN MANDASI VE ANADOLU'DA KURULMASI PLANLANAN ERMENİ DEVLETİ İLE İLGİLİ RAPORU

İsmail KÖSE*

Özet

Paris Barış Konferansı görüşmeleri esnasında Osmanlı Devleti'nin küçük bir devletçiğe dönüştürülmesi düşüncesi Mayıs ayı itibarıyla Konferans'ta daha fazla seslendirilmeye başlanmıştır.

Anadolu'da kurulacak bir Ermeni Devleti'nin ve Türklere bırakılacak toprakların tamamının manda idaresini ABD'nin üstlenmesi isteniyordu. Kurulacak manda idaresi ya da idareleri için Wilson, savaş öncesi Osmanlı Coğrafyasına iki araştırma kurulu gönderdi. Bu kurulların Anadolu'da kurulacak manda ve Ermeni Devleti ile ilgili olanı Harbord Kurulu ve bu Kurul'un hazırlayacağı rapordu. Moseley Raporu Harbord Raporu'nu tamamlayıcı niteliktedir ve General Moseley tarafından manda idaresi kurulacak bölgelerdeki askeri durumu, kuvvet yapısını ve cephane mevcutlarını araştırmak amacıyla hazırlanmıştır.

Anahtar kelimeler: General Van Horn Moseley, Woodrow Wilson, Mustafa Kemal, Ermeniler, Milli Mücadele, Manda.

Abstract

GENERAL MOSELEY'S REPORT ON AMERICAN MANDATORY AND ON ARMENİA WHICH HAD BEEN PLANNED TO BE ESTABLISHED IN ANATOLIA

While Paris Peace Conference was going transformation of Ottoman State into a small state also discussed after May hearings.

England and France were pushing Wilson to accept mandatory over Armenia that would be founded in Anatolia and whole Turkish lands. To arrange field surveys for mandatory or mandatories Wilson sent two missions to pre-war Ottoman geography. The mission related to Armenian state and mandatory over Anatolia headed and prepared by Harbord. Moseley Report was a complimentary to Harbord Report and had focused on military situation, positions and war materials on the soils where mandatory would be established.

Keywords: General Van Horn Moseley, Woodrow Wilson, Mustafa Kemal, Armenians, National Struggle, Mandatory States.

---

* Yrd. Doç. Dr., Erciyes Üniversitesi İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi; ismailkosetr@hotmail.com; ismailkosetr@erciyes.edu.tr.

Giriş

Paris Barış Konferansı'nda en çok tartışmaya neden olan konuların başında manda idareleri gelmektedir. Manda idareleri aslında bir tür çağdaş sömürü şekliydi. İtilaf Devletleri, Milletler Cemiyeti altında kendileri tarafından üstlenilecek A, B ve C türü manda idare tipleri belirleyerek kurmayı planladıkları sömürü düzenlerine kılıflar uydurmuşlardı. İngiltere ve Fransa ABD'nin Anadolu ve kurulması planlanan Ermenistan üzerine oluşturulacak manda idaresini üstlenmesini istiyorlardı. Bu amaçla konferansın başladığı Ocak ayı ortalarından itibaren her fırsatta Wilson'a telkinde bulunmaya başlamışlardır.

Buna ek olarak Konferans'ta doğan ortamdan yararlanarak Ermeniler'den kurtulmak için fırsat kollayan İngiltere, konferans toplandıktan dört ay sonra, 21 Mayıs'ta "Ermenistan, Türkiye, İstanbul ve Boğazlar üzerinde bir Amerikan manda idaresi kurulması" önerisini Başkan Wilson'a iletmiş, Konferans'taki diğer büyük devletler de İngiltere'yi desteklemişti. İngiltere ve Fransa'dan ümidini kesen Ermeni lobileri ve "Büyük Ermenistan Devleti"nin kurulması için tüm güçleri ile faaliyet gösteren Ermeni örgütleri de görüşmeler devam ederken, Başkan Wilson ve ekibi üzerinde Ermenistan için bir şeyler yapılmasına yönelik yoğun bir baskı oluşturmaya çalışmaktaydılar. Wilson, her ne kadar daha önce açıklamış olduğu 14 ilke ile çelişiyorduysa da, söz konusu taleplerin tamamına olumlu bakıyordu.[1] Ermeniler ise bu ilginin farkında olarak kara propaganda faaliyetlerini yürürlüğe koymuşlardı. Örneğin; 2 Şubat 1919 tarihinde *New York Times*'ta verilen bir haberde; "Türkiye'nin her yerinde Ermeni masumların öldürülmekte, boğulmakta ve öldürülenlerin birbirine bağlanıp nehirlere atılmakta olduğu" iddia edilmiştir.[2] Benzer haberler hemen her gün gazetelerde yer alıyor ve böylece kamuoyu bir "Ermeni Manda İdaresinin" üstlenilmesi için hazırlanıyordu.

Söz konusu propagandanın bayraktarlığını *New York Times* yapıyordu ve Nisan ayındaki bir haberde; "Türkiye'de anarşi ve kargaşanın kol gezdiği, Hıristiyanların ve özellikle Ermenilerin tekrar soykırıma tabi tutulmasının an

---

1 Seçil Akgün, "Ana Hatlarıyla General Moseley Raporu: Türkiye'de Amerikan Mandası", *Belleten*, C. XLVIII, TTK, Ankara, (Ocak, Nisan, 1985). s. 96.

2 *New York Times*, "Saw Armenians Drowned in Groups", February 2, 1919.

meselesi olduğu" iddia edilmekteydi.[3] Benzer kara propagandaları yaygınlaştırmak amacıyla, 22 Haziran 1919 tarihinde, Charles Evans Huges, Alfred E. Smith, Elihu Root, James W. Gerard, Charles W. Eliot gibi Ermeni ileri gelenleri ve Amerikalı destekçileri, işbirliği içerisinde Başkan Wilson'a olağan kanallardan ulaşacak bir mektup kaleme aldılar. Mektupta, "[Paris] Barış Konferansı'nın Ermenilerin sadakatini ve hizmetlerini tanımasını, bu amaçla Ermenistan'a acilen yiyecek, 50.000 kişiye yetecek cephane, harp malzemesi ve diğer ihtiyaçların gönderilerek Ermenilerin işgal edemedikleri Ermeni topraklarını işgal etmelerinin sağlanmasına yardım etmesini" istemişlerdi.[4] Amerikan Dışişleri Bakan Vekili William Philips, Başkan Wilson'un onayı ile mektubu Paris'teki Amerikan Kurulu'na göndermiştir. Ermenilerin, İtilaf Devletleri yardımı ile işgal etmeyi planladıkları topraklar Vilayet-i Sitte ve Transkafkasya'daki (Maverayı Kafkasya) Azerbaycan topraklarının bir kısmı ile Dağlık Karabağ'dan oluşuyordu.

İngiltere ve Fransa ABD'nin, Anadolu üzerine kurulacak manda idaresini de üstlenmesini istiyorlardı. Oysa Wilson, fakir Anadolu üzerinde bir manda idaresine sıcak bakmıyordu; fakat Ermenistan üzerine bir manda idaresini üstlenmeye gönüllüydü. Söz konusu nedenle 1919 yılı Ağustos ayında saha incelemesi yapmak üzere General Harbord Başkanlığındaki 46 kişilik bir heyet Anadolu'ya gönderildi. Bu heyette bulunan üç generalden bir tanesi olan Tümgeneral George Van Horn Moseley'in hazırlamış olduğu ve asker, kuvvet yapıları teçhizat, jandarma gücü ve sınır hatlarının özelliklerini detaylı olarak inceleyen Moseley Raporu, General Harbord'a teslim edilmiş ve Harbord Raporu'ndan ayrı olarak 1920 yılı Mayıs ayında Kongre'ye sunulmuştur.[5] Her

---

3 *New York Times*, "Growing Disorder Distracts Turkey", April 18, 1919.

4 The Acting Secretary of State to the Commission to Negotiate Peace, Washington, June 28, 1919, *Papers Relating to Foreign Affairs of United States (PRFRUS) 1919*, C. II, Government Printing Office, Washington 1934. s. 824. (Bundan sonra *"PRFRUS"* olarak kısaltılacaktır.) Bu dönemde Amerikan kamuoyunu yönlendirmek amacıyla çok yoğun bir kara propaganda çalışması yürütülmekteydi. Wilson'a gönderilen mektup ile benzer ifade ve iddiaları taşıyarak aynı kalemden çıktığı açıkça görülen bir yazı, İngiliz Dışişleri Bakanı Balfour'a dayandırılarak abartılı soykırım rakamları ile Mayıs ayında *New York Times*'da yayınlanmıştı. Bkz. *New York Times*, May 26, 1919.

5 *Mandatory Over Armenia-Report, by Brigade General George Van Horn Moseley, 24 May 1920*, Senate, Document No. 281, Government Printing Office, Washington, 1920. (Bundan sonra "*MOAR*" olarak kısaltılacaktır.)

ne kadar bağımsız olarak Kongre'ye sunulsa da Harbord Raporu hazırlanırken Moseley Raporu'ndaki verilerden faydalanılmıştır.

Kurulması planlanan Ermeni Devleti'nin alt yapısını hazırlamak ve bu devletin kurulacak olduğu topraklarda araştırma yapmak üzere General J. Harbord başkanlığında görevlendirilen Harbord Askeri Kurulu'nun tam adı "Conditions in the Near East, Report of the American Military Mission to Armenia *(Yakın Doğu'daki Şartlar ve Amerikan Askeri Kurulu'nun Ermenistan Raporu)"* şeklindedir. Moseley Raporu'nun tam adı ise "Mandatory Over Armenia *(Ermenistan Üzerine Kurulacak Manda İdaresi)"* şeklindedir. (EK-I) Harbord Kurulu'nda hemen her meslekten uzman ve subaylar bulunmaktaydı. General ve subaylar aşağıdaki alanlarda görev yapmışlardır;

1. Ordudonatım Yüzbaşı Stanley K. Hornbeck - Politik Faktörleri ve Problemleri,

2. Askeri Yargıç [?]Yarbay Jasper Y. Brinton-Türkiye ve Transkafkasya'daki [Maverayı Kafkasya] Hükümeti,

3. Prof. W. W. Cumberland-Türkiye ve Transkafkasya'daki Özel Finansmanı,

4. Ticaret Komiseri Eliot G. Mears-Türkiye ve Transkafkasya'daki Ticaret ve Endüstriyi,

5. Ordu Sıhhiye Subayı Albay Henry Beeuwkes-Kamu Sağlığı ve Hıfzısıhha Durumunu,

6. Mühendis Subay Yarbay John P. Jackson-Nüfus [Yapısı]; Endüstriyel ve Diğer Alanlar: Gelişmişliği,

7. Piyade Subay Yarbay E. Bowditch-İklim, Doğal Kaynaklar, Hayvancılık ve Tarımı,

8. Karargâh Subayı Binbaşı Lawrence Martin-Coğrafya, Mandencilik ve Sınırları,

9. Piyade Subay Harold W. Clark- Türkiye ve Transkafkasya'daki Basını,

10. Karargâh Subayı Tuğgeneral Van Horn Moseley-Manda İdaresinin Askeri Sorununu,

11. Kurulun Mühendis Üyesi Wm. B. Poland-Küçük Asya ve Transkafkasya'da Taşımacılık ve İletişimi,[6]

araştırarak raporlar hazırlamışlardır. Görüldüğü gibi Harbord Kurulu'nda bulunan subay ve uzmanlar 11 farklı rapor hazırlamışlardır ve Harbord Raporu bu birbirinden bağımsız farklı raporların toplamındaki verilerden oluşmuştur. Karargâh Subayı Tuğgeneral Van Horn Moseley'in hazırlamış olduğu rapor ekleriyle birlikte 43 sayfadır (Harbord Raporu'nun ABD Dışişleri Bakanlığı tarafından yayınlanan nüshası ekleri ile birlikte 48 sayfadır)[7] ve daha önce de belirtildiği gibi Moseley Raporu'nda hem Transkafkasya hem de Anadolu'daki askeri durum, kuvvet yapısı, mühimmat miktarı, teçhizat durumu, donanmaların pozisyonları ve gemi sayıları, asker sayıları ile yedeklerin askere çağrılma durumu ve kurulacak manda idaresinin masrafları ile ihtiyaç duyulacak asker sayısı ele alınmıştır.

Bu çalışmada General Moseley tarafından hazırlanmış olan söz konusu rapor incelenecektir. General G. Van Horn Moseley Harbord Kurulu'ndaki üç generalden bir tanesiydi ve hazırlamış olduğu rapor Harbord Raporu'nun en önemli alt raporudur. General Moseley Harbord Kurulu'ndan ayrılarak emrine verilen ekip ile birlikte raporunu hazırlamıştır. Fakat ne Harbord Raporu'unda ne de Moseley Raporu'nda iki kurulun nerede ayrıldığı konusunda kesin bilgi yoktur. Bununla birlikte Moseley ve ekibinin İstanbul'da kuruldan ayrılarak Harbord Raporu'ndan bağımsız bir rapor hazırlamış olması gerekir. Fakat, Moseley ve ekibi Eylül ayında Sivas'ta Mustafa Kemal ve Milli Mücadele önderleri ile yapılan görüşmeden önce General Harbord kurulu ile yeniden bir araya gelmiş olmalıdır. Çünkü Moseley Raporu'nda da Milli Mücadele liderleri hakkında bilgi verilmektedir ve bu bilgiler Harbord raporundakilerden farklıdır.[8] Ayrıca General Moseley Sivas'ta inceleme yaptıklarını kaydetmektedir.[9]

---

6 *PRFRUS 1919*, C. II, Government Printing Office, Washington 1934. s. 863-864.

7 Bkz. *PRFRUS 1919*, C. II, *a.g.b.*, s. 841-889.

8 MOAR, s. 10; James G. Harbord, Conditions in the Near East, Report of the American Military Mission to Armenia (HMMA), Government Printing Office, Washington 1920. s. 29-38. (Bundan sonra "HMMA" olarak kısaltılacaktır.)

9 *MOAR*, s. 10.

Moseley Raporu'nun Kapsamı

Moseley Raporu önceki sayfalarda da belirtildiği gibi hemen hemen tamamıyla askeri alanlarda, araştırmalardan oluşmaktadır. Rapor, 13 başlık, 20 alt başlık ve yedi ekten müteşekkildir. Rapor, 19 Ekim 1919 tarihinde US Martha Washington gemisi Malta açıklarında iken, General Moseley tarafından General Harbord'a sunulmuştur[10]. Diğer raporların da toplanmasından sonra son şekli verilen Harbord Raporu'nun imzalı nüshası Paris'teki Amerikan Kurulu'na gönderilmişken, imzasız nüsha ek ve ilgili belgelerle birlikte 14 Kasım 1919'da Dışişleri Bakanlığı'na sunulmuştur[11]. Moseley Raporun'un son başlığı elde edilen verilerin analizi ile İtilaf Devletleri arasında manda idareleri konusundaki anlaşmazlıklar üzerindeki genel bir değerlendirmedir. Değerlendirme kısmında ayrıca "Amerikan halkının Moseley ve ekibinin tanıklık yaptığı durumları görme imkânı olsaydı manda idaresi büyük bir istekle kabul edilecektir" şeklinde bir kayıt vardır. Buna ek olarak ABD'nin "manda idaresini hiçbir çıkar gütmeden tamamen insani amaçlarla üstlendiğinin dünyaya ilan edilmesi" istenmiştir[12].

Moseley Raporu 13 ana başlıktan oluşurken, Harbord Raporu dört ana başlık, sonuç ve ekler kısmından oluşmuştur. Bu raporun Birinci Bölümünde Ermenilerin tarihi geçmişi ve mevcut durumu ele alınmış, bir Ermeni Devleti kurulması için gerekli tarihsel altyapının mevcudiyeti ispatlanmağa çalışılmıştır. İkinci Bölümde yeni bir düzenleme için siyasi durum ve öneriler ortaya konmuş, Üçüncü Bölümde ABD'nin Ermenistan üzerinde manda idaresi kurabilmesi için mevcut şartlar ve ortaya çıkabilecek sorunlar tartışılmıştır. Dördüncü Bölümde manda idaresinin kurulmasının gerekliliğini ve uygulanamazlığını ortaya koyan görüşler irdelenmiştir[13].

Moseley Raporu'nun (A) ekinde Türk Ordusu'nun 1919 Ağustos-Ekim ayları arasındaki durumunu ve (F) ekinde Anadolu ile Transkafkasya'daki İtilaf

10 *MOAR,* s. 1.
11 *PRFRUS* 1919, C. II, *a.g.b.,* s. 841; Akgün, *Ana Hatlarıyla Moseley…,* s. 98.
12 *MOAR,* s. 31-32.
13 *HMMA,* s. 8.

Devletleri askerlerinin pozisyonlarını gösteren iki harita vardı. Haritalar yayınlanan nüshada yer almamaktadır[14].

Harbord Raporu'nun giriş kısmında; 1915 olaylarından da bahsedilmekte, komitacılık faaliyetleri ve cephe gerisindeki masum halkı terörize eden çete eylemlerine değinilmeden, "Ermenilerin Suriye ve Arabistan'a sürüldüğü", "pek çoğunun yol boyunca Kürtler tarafından öldürüldüğü", "Türk askerlerinin Kürtlerin Ermenileri öldürmesine göz yumduğu", "9-10 yaşındaki küçük Ermeni kızların Kürtler tarafından eş olarak alındığı" yazılmıştır. Harbord Raporu "1915 sürgününde yaklaşık 800.000 Ermeni'nin hayatını kaybettiğini" kaydederken[15], Moseley Raporu; 1915 tarihindeki tehcir esnasında hayatını kaybeden Ermenilerin sayısını 600.000 olarak kaydetmektedir[16].

Harbord Raporu'ndaki ve Moseley Raporu'ndaki Ermeni kayıp rakamlarının ortalaması 700.000'dir. Bu rakam bugünkü sözde soykırım iddialarında ileri sürülen sayının yarısından daha azdır. Oysa bölgede inceleme yapmış olan ve görevi Ermenistan mandasına veri sağlamakla yükümlü bulunan iki bağımsız resmi ABD kaynağı, birbirinden farklı rakamlarla Ermeni kayıp miktarını 600.000 ile 800.000 arasında kaydederek bugünkü rakamların propaganda amaçlı ve gerçek dışı olduğunu açıkça ortaya koymuşlardır.

Moseley Raporu'nun dibacesinde raporun konusunun "manda idaresinin askeri sorunu" olduğu belirtildikten sonra; ABD'nin I. Dünya Savaşı'nın ilk iki yılındaki pozisyonu açıklanmış, savaşa girme nedenleri ile ABD ordusunun savaş esnasındaki katkılarından bahsedilmiştir[17]. Akla ilk olarak şu soru gelmektedir, General Moseley neden raporunun dibacesinde ABD'nin I. Dünya Savaşı'na katılma nedenlerinden ve ABD Ordusunun savaş esnasındaki katkılarından bahsetme gereği duymuştur. Moseley Raporu her ne kadar General Harbord'a sunulmuş olsa da; Ermenistan üzerine kurulması planlanan manda idaresi Senato'da oylanmadan önce Harbord Raporu gibi bu rapor da Kongre'ye sunulmuştur. Belirtilen nedenle General Moseley, Kongre'nin dikkatini ABD'nin 1919 yılının Ekim ayına kadar göstermiş olduğu erdemli

14 *MOAR,* s. 3.
15 *HMMA,* s. 7.
16 *MOAR,* s. 8.
17 *MOAR,* s. 5.

davranışlara çekerek Ermenistan mandasının kabulünü teşvik etmek istemiştir. Zaten dibacenin ilerleyen kısmında, “ABD’nin Yakın Doğu’daki [Osmanlı Topraklarındaki] Hıristiyan halklara yönelik çalışmaları”, “Babıali’ye defalarca Ermenilerin durumunun düzeltilmesi için yaptığı başvurular [baskılar]”, “Amerikalı misyonerlerin Ermenilere harcadığı büyük miktardaki meblağlar” ve “manda idaresinin sadece Küçük Asya’daki beş yüz yıldan fazla süredir devam eden kötü idareyi sona erdirmeyi amaçlamadığı” bunun yanında Ermeni ulusunun refahına da yönelik olduğu belirtilmiştir[18].

[Manda İdaresinin] tek amacı Küçük Asya’da beş yüz yıldan daha fazla süren kötü idarenin düzeltilmesi değildir. Sorumluluk misyoner toplulukları vasıtasıyla sağlanan büyük miktardaki parasal yardımla karşılanamaz. … Amerika Milletler Cemiyeti sözleşmesini ortaya çıkartan devlettir ve azınlıkların haklarının korunması konusunda tüm diğer devletlerden daha fazla ısrarcı olmuştur. … Türk İmparatorluğu’ndaki belli topluluklar [Ermeniler ve Rumlar], bir müddet manda idaresi altında yönetildikten sonra bağımsızlıklarını elde edebilecek düzeyde gelişme göstermişlerdir[19].

Görüldüğü gibi General Moseley raporunu General Harbord’a değil, Kongre’ye sunulacak şekilde hazırlamıştır ve Raporunun “Amerika Manda İdaresini Kabul Etmek İçin Yükümlülük Altında mıdır?” başlığı altındaki kısmında, Versay Antlaşması’nın 22. maddesini örnek göstererek “nasıl Almanya’nın sömürge idareleri bu antlaşma ile sonlandırıldı ise benzer durumun Anadolu’da da yapılmasını” önermiştir[20]. Moseley ayrıca “Ermenistan’ın, bağımsızlığının verilmesi için Paris Barış Konferansı’na başvurduğunu” da kaydetmiştir[21].

Moseley Raporu’nun bu kısmında bir mantık hatası vardır. Çünkü raporun hazırlanmış olduğu 1919 yılı Ağustos-Ekim ayları arasındaki dönemde Ermenistan Devleti zaten bağımsızdı ve bu devletin Anadolu’da bağımsızlık istemek gibi bir talepte bulunması uluslararası ilişkiler teamüllerine tamamen aykırıdır. Oysa Paris’teki Ermeni heyeti tüm teamülleri ve meşruiyet ilkelerini

18 *MOAR,* s. 5-6.
19 *MOAR,* s. 6.
20 *MOAR,* s. 6.
21 *MOAR,* s. 6.

hiçe sayarak Anadolu'nun yarısını istiyordu[22]. Moseley'in de "Ermenistan Devleti bağımsızlığını istiyor" kaydı ile kastettiği durum budur.

Moseley Raporu'nda da, Harbord Raporu ile benzer olarak Ermeni sorununda büyük güçlerin kışkırtmalarının etkin rol oynadığını belirttikten sonra Amerika'nın bu tür kışkırtmalara hiçbir zaman taraf olmadığı kaydedilmiştir[23]. Moseley Raporu'nun bu noktasında da hatalı bilgi verilmektedir. Çünkü Amerikalı misyonerler özellikle 1880-1919 yılları arasındaki Ermeni isyan ve kışkırtma faaliyetlerinde etkin rol almışlar ve ABD Hükümeti'nden sınırsız destek görmüşlerdir[24].

---

22 Secretary's Notes of Conversation Held in at the Quai d'Orsay, 24 Feb. 1919, *PRFRUS, Paris Peace Conference* (bundan sonra *"PPC"* olarak kısaltılacaktır), C. IV, Washington 1943, s. 138, 147-157; Salahi R. Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika I*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1995, s. 21; Hikmet Özdemir vd. *Ermeniler: Sürgün ve Göç,* Türk Tarih Kurumu, Ankara 2010, s. 115; Joseph L. Grabill, *Protestant Diplomacy and the Near East, Missionary Influence on American Policy, 1810-1927*, University of Minnesota 1971, s. 181.

23 *MOAR,* s. 7; *HMMA,* s. 10.

24 Nejla Günay, *"Amerikan Misyonerlerine Anadolu Halkının Tepkisi ve Bunun Osmanlı-Amerikan İlişkilerine Etkileri",* Akademik Bakış, 1 (2), 2008. s. 113; Nedim İpek, *"Anadolu'dan Amerika'ya Ermeni Göcü"*, OTAM, S. 6, Ankara 1995. s. 258; Mavroyeni Bey to Mr. Olney, Translation, Imperial Legation of Turkey, Washington, December 21, 1895, *PRFRUS 1895,* Part II, Washington: Government Printing Office, 1896. s. 1413-1416; Amerikalı misyoner Cyrus Hamlin, Dışişleri Bakanlığına göndermiş olduğu raporunda; Hınçak çetelerinin bilinçli olarak Türk ve Kürt halkına saldırdığını, böylece Rusya'nın ve daha sonra ABD'nin olaya karışmasının sağlanmaya çalışıldığını bildirmektedir. "*... These Huntchaguist bands, organized all over the Empire, will watch their opportunity to kill Turks and Koords, set fire to their villages, and then make their escape into the mountains. The enraged Moslems will then rise and fall upon the defenseless Armenians and slaughter them with such barbarities that Russia will enter, in the name of humanity and Christian civilization, and take possession ...".* Letter from Mr. Cyrus Hamlin in regard to Armenian revolutionary organization, Lexington, December 23, 1893, *PRFRUS 1895,* Part II, Washington: Government Printing Office, 1896. s. 1415-416; Hamlin benzer söylemini Amerikan kamuoyu ile paylaşarak, Başkan Cleveland'ın 1893 Aralığında Kongre'de yaptığı ve Osmanlı Hükümeti'nin kaygılarını kabul edilebilir bulduğu konuşmasını destekleyen bir de makale yazmıştır. Bkz. *New York Times*, "President Cleveland and the Armenians", January 18, 1894. s. 4; *Los Angeles Times,* "Cleaned out the Town", December 23, 1895. s. 8; *San Francisco Chronicle,* "The Armenian Troubles", December 4, 1894. s. 3; *San Francisco Chronicle,* "The Plot against the Sultan's Life", November 2, 1895. s. 9; Erzurum isyanı esnasında şehirde bulunan Amerikalı misyoner W. W(?). Chambers, 1924 yılı Ekim ayında dönemin ABD Yüksek Komiseri Amiral Bristol ile yaptığı görüşmede isyan öncesinde Taşnak ve Hınçak mensubu Ermenilerin Berlin Konferansı'na güvenerek kışkırtmada bulunduklarını itiraf etmiştir. Bkz. *Library of Congress Manuscript Division*

Raporun ilerleyen kısmında General Moseley'in "Yakın Doğu'daki güvenilir saygın Amerikan imajının üstlenilecek manda idaresi ile zarar göreceği" endişesini taşıdığı görülür.

… Manda idaresini üstlenecek ülke, ilk başta sağlanacak hareket özgürlüğü ile nihai başarının elde edileceğinin farkında olmalıdır. Tüm Yakın Doğu'da bugün "Amerika" ismine muazzam bir prestij atfedilmiştir. Amerikan görevlileri ve subayları her tarafta büyük güven görmektedir. Çatışan taraflar Amerikan görevlilerinin arabuluculuğunu istemekte ve verilen karara itiraz etmemektedir. Fakat şayet bir bu manda idaresini kabul ederek söz konusu anlaşmazlıklara müdahil olununca aynı zamanda dünya sahnesine çıkmış olacağız. İdaremizin gelişimi büyük bir dikkatle izlenecek, hatalarımız özellikle kalplerinde başarısızlığımızı arzulayan yakın dostlarımız tarafından eleştirilecek ve gündemde tutulacaktır[25].

Görüldüğü gibi her ne kadar gerekçeleri farklı olsa da General Moseley de Harbord gibi, gönülden istemesine rağmen Ermenistan üzerine bir manda idaresine çok taraftar değildir. Fakat bu isteksizlik Anadolu'nun Ermeniler tarafından işgaline verilecek destek ya da Türk halkının da haklarının dikkate alınmasından kaynaklanmamaktadır. Raporun sonraki sayfalarında da görüleceği gibi isteksizliğin temel kaynağı Amerikan prestijinin zarar görecek olması ile manda idaresinin ABD'ye getirecek olduğu mali ve askeri yüktür[26].

Raporun bundan sonraki kısmında "Ermenistan'ın Neresi Olduğu" ele alınmıştır ve Ermeni sorununun "şimdi ortaya çıktığı ya da Genç Türklerin [İttihat Terakki] Ermenileri yok ederek Ermeni sorunundan kurtulmaya çalışıp çalışmadığı" sorusu irdelenerek "İncil'de Ermenistan isminin güney Kafkasya'dan Ağrı Dağına ve buradan İskenderun [Körfezine] kadar uzanan bölgeyi kapsadığı" belirtilmiştir[27]. Bu bilgi benzer şekilde Harbord Raporu'nda yer almaktadır ve Moseley'in tarif ettiği sınırlar Paris'teki Ermeni heyetinin talep etmekte olduğu "Denizden Denize [Karadeniz'den Akdenize] Ermenistan" projesi ile hemen hemen aynıdır. Zaten Moseley de raporunun ilerleyen

(bundan sonar *"LCMD"* olarak kısaltılacaktır), *The Papers of Mark L. Bristol-VI*, War Diary, Confidential, October 27, 1924. s. 1-3.

25 *MOAR*, s. 7.

26 *MOAR*, s. 7; *HMMA*, s. 8, 25-44.

27 *MOAR*, s. 7-8.

bölümünde Paris'teki heyetin sunduğu harita ve toprak taleplerinden bahsetmiştir[28].

Moseley Raporu'nun "Ermenistan'ın Neresi Olduğu" başlığının altında 1915 Tehciri öncesinde Anadolu ve Kafkaslarda yaşayan Ermeni nüfus rakamları şu şekilde kaydedilmiştir:

Tablo 1
1914 Yılındaki Ermeni Nüfus Rakamları[29]

	Türk Ermenistan'ı [Doğu ve güneydoğu Anadolu]	Kafkasya Ermenistan'ı	Toplam	Din
Ermeniler……………… …..	1.403.000	1.296.000	2.699.000	} 3.211.000 Hıristiyan
Rumlar, Ruslar, Nesturîler, vb..	447.000	65.000	512.000	}
Türkler………………… …….	943.000	61.000	1.005.000	2.308.000 Müslüman
Azeriler……………… ……….	--------------------	537.000	537.000	
Kürtler ve Türkmenler…..…..	482.000	75.000	556.000	
Lazlar, Çerkezler, Araplar, vb.	210.000	--------------	210.000	
Kızılbaşlar, Zazalar, Yezidiler. vb.	303.000	38.000	341.000	341.000 Muhtelif dinler
Toplam………………..	3.788.000	2.072.000	5.860.000	

General Harbord gibi General Moseley de Ermenilerin talep ettikleri topraklardaki nüfusun böyle bir talep için yetersiz olduğunun farkındaydı. Bu nedenle tehcir öncesi nüfus rakamları Ermeni Patrikhanesi'nin kayıtları dikkate

28 *MOAR*, s. 8; *HMMA*, s. 5.
29 *MOAR*, s. 8; Akgün, *Ana Hatlarıyla General Moseley…,* s. 99.

alınarak hesaplanmıştır. Oysa nüfus rakamını şişirmek için Patrikhane ölen Ermenileri nüfustan düşmüyordu[30]. Ayrıca Ermeniler ile birlikte Rumlar ve diğer Hıristiyanlar da birlikte sayılarak çoğunluğun elde edilmesi amaçlanmıştır. Bu zorlama bir hesaptır çünkü ne Rumlar ne de Nesturiler 1919 yılında Ermenilerle birlikte yaşamak arzusunda değildi.

Yukarıdaki nüfus rakamlarını kaydettikten sonra General Moseley 1915 tehcirinde hayatını kaybeden Ermeniler hakkında bilgi vermiştir ve kurulacak manda idaresinin Türkler ile diğer ulusların da haklarını korumasının gerekliliğine dikkat çekmiştir. "Şayet sadece Ermenileri korumak ve onlara bir devlet kurmak için manda idaresi oluşturursak Türkleri ve diğer ırkları karşımıza alırız" demektedir. Fakat bu yaklaşım yine Amerikan prestijinin korunması ve bu ulusların ilk fırsatta Ermenilere saldırmasının önlenmesi için gerekli görülmüştür[31]. Bu nedenle General Moseley Ermenistan ile hemen hemen tüm Kafkasya ve Anadolu'yu kapsayacak bir manda idaresinin daha sürdürülebilir olduğunu kaydetmiştir[32].

Rapor'un buraya kadar ki kısmı dibace niteliğindedir ve Ermenistan mandası için meşruiyet sağlamak amacıyla kaleme alınmıştır. Oysa Moseley Raporu'nun asıl amacı manda idaresi kurulacak bölgelerdeki, özellikle Anadolu'daki askeri durumu ve kuvvet yapılarını ortaya çıkartmaktı. Söz konusu nedenle Moseley Raporu, Harbord Raporu'ndan farklı olarak takip ettiği güzergâh, görüştüğü kişiler, inceleme yaptığı kentler hakkında detaylı bilgi içermez. Bununla birlikte Mustafa Kemal Paşa ile Hüseyin Rauf Orbay ve Ahmet Rüstem Bey'den bahseder. Mustafa Kemal Paşa, Rauf Orbay ve Ahmet Rüstem Bey 20 Eylül'de Sivas'ta General Harbord ile görüşen Milli Mücadele temsilcileridir. Fakat General Moseley'in Harbord ile bu görüşmede

30 *LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-I,* Two Weeks Operation Report Ending June 22, 1919. Con. 4052-19; Bristol 1920 Haziran'ında Ermeni Patriği'nin nüfus rakamları için şöyle demiştir; "Patriğin Paris Barış Konferansı'nda Ermenilerin Anadolu'daki abartılı nüfus rakamları için söylediklerini; patrikhanenin doğumları kaydettiği ve vergi vermemek için bunu gizli tuttuğu doğrudur, fakat Patrik, patrikhanenin ölümleri mevcut nüfus rakamlarından düşmediğini söylememektedir"; *LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-II,* War Diary, Confidential, June 24, 1920.

31 *MOAR,* s. 9.

32 *MOAR,* s. 9; *LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-I,* Statement Made by Mr. C. F. Gates, President of the Robert College, Constantinople, April 29, 1919. Con. 2593-19.

bulunduğuna dair bir kayıt yoktur[33]. Bununla birlikte General Moseley, Harbord Raporu ile paralel bilgiler vererek "Mustafa Kemal ve yardımcıları [Rauf Orbay ile Ahmet Rüstem Bey] ile görüştüğünü" kaydetmektedir[34]. Ne General Moseley ne de Harbord söz konusu görüşmeye katılan Amerikan kurul üyeleri hakkında bilgi verememektedir. Bilinen Türkçe kaynaklarda ya da hatıratlarda da bu yönde açıklayıcı bir bilgi yoktur. Her şeye rağmen, General Moseley ile Harbord'un Sivas görüşmesi ile ilgili vermiş oldukları bilgilerin benzerliği Moseley'in de görüşmede bulunduğunu düşündürmektedir.

Moseley Raporu'nda Anadolu'daki Askeri Durum ve Milli Mücadele

Moseley Raporu'nun dokuzuncu sayfasından itibaren asıl çalışma alanı olan askeri durum değerlendirmesine geçilmektedir. General Moseley ilk olarak Milli Mücadele'den bahsetmiştir ve Milli Mücadele'yi "Milliyetçi Hareket *(Nationalist Movement)"* olarak isimlendirerek, askeri güçlerin büyük oranda Milli Mücadele'nin kontrolünde olduğunu belirtmiştir[35].

General Harbord, raporunda, Sivas ve Erzurum'da saygın ve güçlü, muktedir Türk milliyetçileri ile görüştüklerini kaydederken, Moseley, Milli Mücadele önderlerini "tehlikeli, güvenilmez ve güç elde ettiklerinde diktatörlük eğiliminde olacak kişiler" şeklinde kaydetmiştir. Moseley'e göre; "Milli Mücadele'nin amacı bir İslam İmparatorluğu kurmaktır" ve "bu imparatorlukta Hıristiyanlara yer yoktur"[36]. General Moseley'in iddiasına göre bizzat Rauf Orbay kendisine "asıl amaçlarının birleşik bir İslam İmparatorluğu kurmak olduğunu söylemiştir"[37]. Moseley'in Harbord'un tam zıddı olan ve Milli Mücadeleye karşı tamamen propaganda amacı taşıyan bu tür bir söylemi bilinen başka hiçbir kayıtta yer almamaktadır.

Raporda Anadolu'daki askeri durum anlatılırken, İzmir'in işgalinden sonra Milli Mücadele örgütlenmesinin başladığının altı çizilmiştir. Erzurum Kongresi, Sivas Kongresi hakkında bilgi verilmiş ve Misak-ı Milli'nin bire bir

---

33 *LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-VII,* Confidential Diary, January 31, 1927. s. 3.
34 *MOAR,* s. 11.
35 *MOAR,* s. 9.
36 *MOAR,* s. 12; *HMMA,* s. 10.
37 *MOAR,* s. 12; Akgün, *Ana Hatlarıyla General Moseley…,* s. 100-01.

tercümesi metin içine yerleştirilmiştir[38]. Buna ek olarak, Erzurum'daki cephanenin İngiliz Subayı Rawlinson'a teslim edilmesinin Mustafa Kemal tarafından reddedildiği de kaydedilmiştir. Moseley, "kendisine İstanbul'da Milliyetçi Hareket'in İstanbul Hükümeti tarafından desteklendiğinin ve hatta bir Bakanlık yetkilisinin Erzurum'daki 15. Kolorduya Kürtler ile Azeriler arasında propaganda için 800.000 kuruş gönderildiği bilgisini verdiğini" kaydetmektedir. Oysa Sivas'taki incelemelerde bu söylentileri destekleyecek herhangi bir bilgi elde edilememiştir. Moseley ayrıca Sivas'ın Milli Mücadele'nin ana karargâhı olduğunu kaydetmiştir[39].

Raporun 11. sayfasında, İngiliz Binbaşı Noel ile Elazığ Valisi Ali Galip Bey'in tertibinde Mustafa Kemal ve Milli Mücadele'ye karşı planlanan suikast girişiminden bahsedilmektedir[40]. Anadolu'da kurulabilecek bir manda idaresi ile ilgili olarak ise, "Mustafa Kemal Paşa liderliğindeki Milliyetçilerin sadece bilimsel, ekonomik ve endüstriyel dış yardımı kabule yanaştıkları, bununla birlikte kabul edilemez buldukları manda idaresine kesinlikle karşı oldukları" kaydedilmiştir[41].

Mandacılık ile ilgili olarak Milliyetçi Parti'nin düşüncesinin sadece bilimsel, endüstriyel ve ekonomik yardımı kabul etmek olduğu anlaşılmaktadır. Bağımsızlık ve egemenliklerine müdahale edilmemelidir. Mustafa Kemal Paşa ve en önemli yardımcıları ile görüşmemizde Partisinin yukarıda belirtilen şartlarda ısrarcı olacağını söyledi. Bundan daha az hiçbir şey Kongre [Milli

---

38 *MOAR,* s. 12.

39 *MOAR,* s. 12.

40 Moseley'in Raporu'nda bahsetmiş olduğu olay, Eylül ayında patlak vermiş olan Elazığ Valisi Ali Galip ile İngiliz Binbaşı Noel'in Malatya, Harput, Dersim ve civardaki Kürt aşiretleri ayaklandırarak Milli Mücadele'yi yok etme girişimidir. Plana göre; Urfa'daki İngiliz Tümeni'nin de desteğiyle Kürt aşiretlerinden örgütlenmiş olan kuvvet önce Malatya'yı basarak kenti yağmalayacak, Türkleri şehirden çıkardıktan sonra Sivas üzerine yürüyecekti. Damat Ferit idaresindeki İstanbul Hükümeti'nin örgütlediği bu girişim Eylül ayının başında başlamış, gelişmeler üzerine Mustafa Kemal ve Sivas'taki Kurul padişah ile direkt olarak telgraf görüşmesi yapmak istemiş fakat Damat Ferit tarafından engellenmişlerdi. Bunun üzerine Mustafa Kemal Damat Ferit'i vatan hainliği ile suçlayarak, 15 Eylül tarihinde emrindeki bütün kolordulara ve telgrafhanelere emir vererek, Anadolu ile İstanbul arasındaki tüm telgraf ve telefon görüşmelerini kestirmişti. Bkz. *Nutuk,* s. 127-151; *MOAR,* s. 12.

41 *MOAR,* s. 12; Seçil Akgün, *General Harbord'un Anadolu Gezisi ve Ermeni Meselesi'ne Dair Raporu,* Tercüman Tarih Yayınları, İstanbul 1981. s. 135-137.

Mücadele] için kabul edilebilir olmayacaktır. Mustafa Kemal Paşa Türkiye'nin geçmişte yaşamış olduğu tecrübelere dikkat çekerek, bir yabancı hükümetin [Osmanlı Devleti'nin] iç işlerine karışmasından hemen sonra diğerinin de aynı yolu takip ettiğini belirtti. Ayrıca, Amerika'ya manda idaresinin verilmesi durumunda herhangi bir güçlük olmayacağını ekledi. Tüm gerekli güçlere bu manda hakkı bağışlanabilir fakat bu tür bir beyan Kongre [Milli Mücadele] için kabul edilebilir olmayacaktır.

Benim fikrime göre Mustafa Kemal Paşa ve Partisi birleşik bir İslam İmparatorluğu için çalışmaktadır. Rauf Bey kısaca bunu açıkça söyledi. Bu yapıda Hıristiyan ırkları kapsayan hiçbir şey yoktur ve Hıristiyanların haklarının korunması için gerekli tedbirler alınmalıdır"[42].

Görüldüğü gibi Moseley, Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarının manda idaresini hiçbir şekilde kabul etmeyeceğini, arzulananın sadece teknik yardım olduğunu belirtmiştir. Oysa Harbord Raporu'nda Amerikan mandasının istendiği kaydedilmişti[43]. Bu konuda General Moseley'in tespiti doğrudur çünkü Harbord'un iddiasının aksine, Mustafa Kemal'in Harbord Raporu ekindeki yazılı beyanının İngilizce tercümesinde Harbord'un kullanmış olduğu manda idaresi anlamına gelen "*mandatory*" sözcüğü yerine; yardım etmek, destek vermek anlamlarına gelen ve hiçbir şekilde "manda" manası vermeyen "*aid*" sözcüğü kullanılmıştır[44].

Raporun bundan sonraki kısmında Türk ordusunun asker mevcudu hakkında bilgi verilerek, On Beşinci, Üçüncü, On Üçüncü, Yirminci, On İkinci, On Yedinci, Yirmi Beşinci ve Birinci Kolorduların asker mevcutları ile kuvvet yapıları hakkında detaylı bilgi verilmiştir. Moseley Raporu'ndaki verilere göre; 1919 Eylül ayında yukarıda açıklanan sekiz kolordunun toplam 43.296 asker mevcudu vardı[45]. Moseley Türk ordusunun mevcutlarının bu rakamların da aşağısında olduğunu düşünüyordu[46] ve İzmir'i işgal edecek iki Yunan

42 MOAR, s. 11-12.
43 Bkz. *HMMA.*
44 *HMMA,* s. 17. Mustafa Kemal'in Harbord'a göndermiş olduğu ve Milli Mücadele'nin temel amaçlarını anlatan dokuz sayfalık yazılı beyanı Rapor'un "C" belge ekinde bulunmaktadır.
45 *MOAR,* s. 12.
46 *MOAR,* s. 12.

Tümeninde 32.000 asker mevcudu bulunduğu dikkate alındığında Anadolu'daki askeri mevcudun ne durumda olduğu açıkça ortaya çıkmaktadır[47].

43.000 küsur askeri mevcudun 13.000'lik kısmı Erzurum'daki On Beşinci Kolordu emrindeydi ve bu Kolordu aynı zamanda Ermenistan sınırını koruyordu. Belirtilen dönemde Ermenistan'da seferberlik ilan edilmişti[48] ve Ermeni ordusu karşısında savaşabilecek Kolordu'nun mevcudu İzmir'i işgal edecek bir Yunan tümeninden daha azdı. Bizzat Moseley'in tespiti ile Türk Ordusu mühimmat ve askeri ekipman yönünden çok zayıftı[49]. Bununla birlikte Moseley, "Türklerin asırlardır savaştıklarını ve özellikle fanatizmleri [?] uyandırıldığında cesur ve iyi savaşçılar olduğunu" kaydetmiştir[50]. "Türklerin Fanatizmi" ifadesi Amerikan literatürüne misyonerler tarafından sokulan bir terimdir ve Amerikalılar kendileri için benzer durumda "vatanseverlik" ifadesini kullanmayı tercih etmekteydiler.

Raporda, Türk-Ermeni sınırıyla ilgili olarak, Harbord ile benzer şekilde, "Paris'ten yola çıkmadan önce Kafkasya'dan gelen acil kodlu pek çok rapor Türklerin eski sınırlarda[51] Azeriler ile ortak askeri hazırlık ve yığınak yaptıkları bilgisini vererek bir işgalin kapıda beklediğini bildirmişti". Mustafa Kemal Paşa'ya güvenmemekle birlikte bu iddiaları destekleyecek herhangi bir hazırlık görmedik" kaydını düşmüştür[52]. Daha önce de söylendiği gibi, Paris'teki benzer propaganda haberleri bu dönemde Amerikan gazetelerinde sürekli yer buluyordu.[53] Oysa gerçekler iddiaların tam tersineydi. Taşnak ve Hınçak mensubu Ermeniler Yunanlılarla işbirliği içinde Türk milletini doğu ve batıdan iki ateş arasında bırakmak için askeri hazırlık yapmaktaydılar. Bu durum daha sonra ABD Yüksek Komiseri Amiral Bristol tarafından kayda geçirilmiştir[54].

---

47 Notes of a Meeting Held at Mr. Lloyd George's Residence , 7 May 1919, *PRFRUS, PPC,* C. V, Washington 1946, s. 502.

48 *MOAR,* s. 17-18.

49 *MOAR,* s. 12-13.

50 *MOAR,* s. 12.

51 "Türklerin eski sınırları" ile, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı öncesindeki sınırlar kastedilmektedir.

52 *HMMA,* s. 13.

53 *New York Times,* "800.000 Armenians Face Destitution", October 5, 1919; *New York Times,* "Reconstruction and Demobilization", August 10, 1919.

54 *LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-IV,* War Diary, Confidential, August 14, 1922.

Rapor, bundan sonra Türkiye'deki jandarma mevcudu hakkında bilgi vererek, manda idaresi durumunda nerelerde üsler kurulması gerektiğini açıklamıştır[55]. Buna göre; toplam jandarma gücü 30.000 civarındaydı ve İstanbul, İzmir, Samsun, Trabzon ve Mersin'de ana üsler kurulması gerektiği belirtilmiştir[56]. Üs olarak seçilen yerlerin tamamı liman bölgelerinden oluşmaktadır ve söz konusu seçimin nedeni manda idaresi esnasında gerekli malzemelerin kolayca nakliye edilmesini sağlamaktır.

Siyasi alt bölümlerin ele alındığı kısımda, kurulacak manda idaresinin belli merkezlerden yönetilmesi önerilmiştir. Rapordaki en dikkati çekici hususlardan bir tanesi "Türklerin Avrupa ve İstanbul'dan çıkartılmasının gerektiği" şeklindeki görüştür[57]. Benzer talep Paris'te Wilson tarafından da birkaç kez gündeme getirilmiştir[58].

Moseley Raporu'nda Ermenistan'daki ve Kafkaslar'daki Askeri Durum ve Manda İdaresinin Sürdürülebilirliği Durumu

General Moseley, Anadolu'daki asker mevcutlarını ve savaşabilirlik durumunu analiz ettikten sonra raporunun yaklaşık dört sayfalık kısmını Ermeni Ordusuna ve bu Ordunun savaşabilirlik durumu ile Kafkaslar'daki sınır anlaşmazlıklarına ayırmıştır[59]. Rapor'da Ermenistan ile Gürcistan arasındaki sınır anlaşmazlıklarına ve Ahılkelek ile Barchelo üzerindeki hak iddialarına özel önem verildiği görülmektedir[60]. Ermenistan ile Azerbaycan arasında da sınır anlaşmazlıkları vardı, fakat Gürcistan'a özel önem verilmiştir çünkü Ermenistan'a tedarik sağlayacak tek liman olan Batum bu tarihte Gürcülerin elindeydi. Rapor'da Kars'tan da bahsedilerek 1914 öncesindeki nüfus rakamlarına göre şehrin ve yakın çevresindeki Kağızman, Oltu ile Ardahan'ın Ermeni yerleşimleri olduğu ispatlanmaya çalışılmıştır[61].

55 *MOAR,* s. 16.
56 *MOAR,* s. 14-15.
57 *MOAR,* s. 17, 28.
58 Notes of a Meeting Held at President Wilson's House , 25 June 1919, *PRFRUS PPC,* C. VI, Washington 1946, s. 676.
59 *MOAR,* s. 17-20.
60 *MOAR,* s. 17.
61 *MOAR,* s. 18.

Raporun ilerleyen bölümünde "Suşa'da 4 ve 5 Haziran 1919 tarihlerinde Ermenilere karşı katliam uygulandığı" kaydedilmiştir. Bu dönemde Ermenistan Devleti'nin idaresi Taşnakların elindeydi ve Suşa'da asıl katliamı yapan Ermenilerdi. Bu durum ABD Yüksek Komiseri Amiral Bristol'un raporlarında açıkça görülmektedir.

Bristol, 1919 yılı Aralık ayında, Kafkaslardaki durumu Bakanlığı'na bildirirken, "Taşnak komitacısı Ermenilerin Nahcivan, Suşa dolaylarında öldürüldüğünü; fakat asıl suçun kendilerinde olduğunu çünkü Ermenilerin Azeri köylerine saldırdığını ve Azeri çobanları öldürdüğünü" rapor etmişti. 1920 Nisan ayı başında Kafkaslardan İstanbul'a dönen Binbaşı Kallock'un vermiş olduğu bilgiye göre de; "Taşnak mensubu komitacılar Kars yakınlarındaki 28 Azeri köyüne dört saat içinde Ermeni Devleti'ne mensubiyetlerini ilan etmeleri ültimatomunu vermiş, bu yapılmayınca da köyleri verilen süre dolmadan önce top ateşine tutarak pek çok masum sivili katletmişlerdir". İtilaf Devletleri Ermenistan Yüksek Komiseri Albay William N. Haskel'in araya girmesi ile Taşnak mensubu Ermeniler durdurulmuştu. Bristol, "gözü dönmüş Taşnak Komitacılarının ilk fırsatta katliamı devam ettireceklerini" rapor etmiştir[62]. Oysa Moseley Raporu'nda olayları tersyüz edilerek; "Suşa'da 620 Ermeni'nin öldürüldüğü ve Ermeni köylerinin topa tutulduğu bildirilmiştir[63].

Ermeni Ordusu ile ilgili kısımda ise, ordunun gönüllüler ve askerlerden oluştuğu kaydedilmiştir. Ermeni Ordusu'nun mevcutları Raporun C Ekinde yer almaktadır. Moseley'in verdiği rakamlara göre Ermeni Ordusu ortalama: 35.029 askerden oluşmaktaydı ve orduda 174 makineli tüfek ile farklı yapım 17.127 piyade tüfeği bulunmaktaydı[64] (Ek-II). Görüldüğü gibi Moseley'in verdiği rakamlara göre Ermeni ordusunun asker mevcudu ile Türk Ordusunun asker mevcudu arasında 1919 yılında Türkler lehine 8.000 mevcutluk bir fark vardı.

---

62 The High Commissioner at Constantinople (Bristol) to the Secretary of State, Constantinople, December 4, 1919. *PRFRUS 1919,* C. II, *a.g.e.*, s. 889; *LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-I,* War Diary, Confidential, April 2, 1920. s. 1; Albay Haskel, Paris Barış Konferansı'nın 5 Temmuz 1919 tarihli oturumunda Amerika, İngiltere, Fransa ve İtalya'yı temsilen Yüksek Komiser olarak de facto Hükümet ile ilişkileri sağlamak üzere Erivan'a atanmıştı.

63 *MOAR,* s. 19.

64 *MOAR,* s. 38.

Fakat Türk Ordusu üç cepheyi savunuyordu ve tüm Anadolu coğrafyasına yayılmış durumdaydı.

Rapor bundan sonra Gürcistan ordusunun mevcutları ve yapısı ile Azerbaycan Ordusu'nun durumunu ele almıştır[65]. Her ne kadar asıl inceleme alanı askeri durum olsa da, raporun sekiz sayfalık kısmı, maliyet, gerekli manda asker sayısı, donanma ve jandarma gücü dahil olmak üzere kurulacak Manda İdaresi'nin yapısına, sağlık koşullarına, kurulacak idarenin hükümet etme şekillerine ayrılmıştır[66].

Rapor'da, daha önce de söylendiği gibi; Anadolu, Ermenistan ve ilgili Kafkas Devletlerini içine alan bütüncül bir manda idaresi önerilmekteydi. Rapor'un yedi sayfalık son kısmı manda idare sistemi, bu sistemin nasıl çalışacağı, jandarma kuvvetler, sağlık hizmetleri ve gerekli asker sayısının hesaplanmasına ayrılmıştır[67].

General Moseley Raporu'nun bu kısmını ABD'nin manda idaresini üstlendiğini varsayarak kaleme almıştır ve öncelikli olarak, manda idaresinin askeri hükümet emrinde olması istenmiştir. Bu ilginç bir durumdur fakat General Moseley "manda idaresinin askeri valilerin emrinde olmasının işleyiş için şart olduğu" görüşündedir. "Sivil görevliler askeri valilerin emrinde görev yapmalıydı ve gerektiğinde asker valiler tarafından görevden alınabilmeliydiler"[68]. İdare merkezi ana karargâhı İstanbul'da bulunacaktı. Manda İdare alanları (1) Rumeli (2) Anadolu ve (3) Transkafkasya şeklinde üçe bölünecekti. İstanbul'a ek olarak alt idari merkezler kurulacaktı. Anadolu'daki askeri idarenin merkezi Konya olacaktı[69]. Bu idare şekli aslında şimdiye kadar işgal edilen ülkelerde uygulanmaktaydı ve ABD mandasının bir işgal olmayacağı iddia ediliyordu. Ayrıca söz konusu durum Wilson İlkeleri'ne de aykırıydı.

General Moseley, manda idaresinin yürütülebilmesi için İtilaf Devletleri'nin söz konusu bölgedeki güçlerini hesapladıktan sonra toplam

65 *MOAR,* s. 22.
66 *MOAR,* s. 24-30.
67 *MOAR,* s. 24-31.
68 *MOAR,* s. 24.
69 *MOAR,* s. 29.

69.450 askere ihtiyaç olduğunu kaydetmiştir. Bu askerlerin içinde; karargâh subayları, topçular, piyadeler, demiryolu mühendisleri, süvari birlikleri ve jandarma görevi yapacak güvenlik subayları ve erleri bulunacaktı[70]. Askeri birlikler, İstanbul'da, Anadolu'nun stratejik yerlerinde ve Transkafkasya'da konuşlanacaktı[71]. Buna ek olarak halen mevcut Türk gemileri sahillerin güvenliği için kullanılacaktı ve bunlara ABD Donanması'ndan takviye yapılacaktı[72].

Bunlara ek olarak iç güvenliğin sağlanması için yeni bir jandarma gücüne ihtiyaç vardı. Bu amaçla Anadolu'daki mevcut jandarma gücünün yerini alacak 30.000 kişilik bir iç güvenlik gücü oluşturulması gerekiyordu. Transkafkasya'da ise jandarma gücü yoktu ve 6.000 askerlik bir güç iç güvenliğin sağlanması için yeterli olacaktı[73].

Moseley Raporu da Harbord Raporu ile benzer olarak mandacı idarenin idare edilen devletlerin dış ilişkilerini tamamen üstlenmesini öngörüyordu. Buna ek olarak Moseley, Paris'te Wilson ve Venizelos tarafından defalarca dile getirilen bir söylemi tekrarlayarak "dünya barışının korunabilmesi için Türklerin Avrupa'dan kovulması ve İstanbul'un Türklerden alınması gerektiğini" kaydetmiştir[74].

Dünya barışı Avrupa'daki Türklerin tekrar Anadolu'ya geri yerleştirilmesine bağlıdır. Dünya İstanbul'da var olan şartların devam etmesine müsaade etmemelidir ve bu alan, Türkiye'nin Avrupa'daki toprakları önce manda idaresine alınmalı ve birkaç yıl sonra ise uluslararasılaştırılarak tarafsız hala getirilmelidir. Mandacı idare Sultan'ı Anadolu'ya [Konya ya da Bursa] göndermekte serbest olmalıdır[75].

Raporun maliyet kısmında manda idaresinin Anadolu ve Rumeli dahil ilk yıl maliyetinin; 62.100.000$, Transkafkasya'daki maliyetin ise; 42.075.000$

---

70 *MOAR*, s. 26.
71 *MOAR*, s. 26.
72 *MOAR*, s. 27.
73 *MOAR*, s. 27-28.
74 *MOAR*, s. 28; Secretary's Notes of Conversation Held in at the Quai d'Orsay, 4 Feb. 1919, *PRFRUS PPC*, C. III, Washington 1943, s. 870-871.
75 *MOAR*, *s*. 28.

olmak üzere toplam 104.175.000$ olacağı hesaplanmıştır[76]. Oysa Harbord Raporu'nda hesaplanan ilk yıl maliyeti bu rakamın yaklaşık üç katıdır (toplam 275.500.000$).

Moseley Raporundan farklı olarak, Harbord Raporu'nun "Askeri Sorun" başlığı altındaki bölümünde ise manda idaresinin ihtiyaç duyacağı asker sayıları, Maverayı Kafkasya ve Türkiye'deki düzenli ordunun terhis edilerek sadece belli sayıda kolluk güçlerinin kalması, kolluk kuvvetlerinin nicelik ve niteliği, askeri ve idari görevlerin getirecek olduğu mali yük irdelenmiştir. Rapor'a göre; kurulacak manda idaresinin ilk yıldaki askeri harcaması: 88.500.000$, ikinci yılın sonunda beklenen askeri harcama: 59.000.000$ ve üçüncü yılın sonundaki askeri harcamanın: 44.250.000$ olarak gerçekleşmesi beklenmekteydi. Görüldüğü gibi üçüncü yılın sonunda harcama ilk yılın yarısına inmiş olacaktı. Rapor, askeri harcamaların düşürülmesi için özellikle Türkiye'deki ve daha az olarak Maverayı Kafkasya'daki limanların, ordular terhis edildikten sonra boş kalacak olan tesis ve ekipmanların kullanılmasını önermekte, liman ve tesislerle ilgili sayısal bilgiler vermişti[77].

Moseley Raporu'nun bundan sonraki kısmı, eklerden oluşmaktadır. A-ekinde, Türk Jandarmasının durumu, tarihi gelişimi, 1919 yılındaki mevcudu ve iç güvenliğe katkısı, Anadolu'daki konuşlanma durumu ve kuvvet yapısı, maaş miktarları ile manda idaresi tarafından kullanılabilirliği ele alınmıştır[78]. B-ekinde Ermenistan Ordusu, asker sayısı, silah türleri ve sayıları ile kuvvet yapısı ve konuşlanma durumu irdelenmiştir[79].

Raporun C-ekinde Ermeni Ordusu'nun kuvvet yapısı ile asker sayıları, D-ekinde ise askere alma işlemleri, seferberlik ilanı ele alınmıştır. Moseley'in kaydına göre; 1919 Temmuz ayında Ermeni Ordusu seferberlik ilan etmiş, yedekleri silahaltına çağırmıştı[80]. Oysa ABD'de Türklerin Ermenilere saldırmaya hazırlandığı propagandası yapılıyordu ve hatta Moseley'e "Paris'te bir Ermeni tarafından Türk tehdidi hakkında uzun uzadıya bilgi verilmişti"[81]. E-

---

76 *MOAR,* s. 30; *HMMA,* s. 22-23.
77 *HMMA,* s. 22-23.
78 *MOAR,* s. 32.
79 *MOAR,* s. 28.
80 *MOAR,* s.40.
81 *MOAR,* s. 18.

ekinde ise Gürcistan'ın tarihi ile askeri durumu hakkında bilgi verilmiştir. Bu kısım Gürcü Savaş Bakanı N. Ramshvili tarafından kaleme alınmıştır[82]. G-eki Mondros Mütarekesine eklenecek düzeltmelerle ilgilidir ve son olarak Türk donanmasının mevcutları ile bahriye erleri ile subaylarının sayılarının dökümü kayda geçirilmiştir[83]. Böylece General Moseley ve ekibi kendilerine verilen araştırmayı tamamlamışlardır.

Görevilerini tamamlayan General Moseley ve Harbord Askeri Kurulu'nun diğer üyeleri US *Martha Washington* gemisi ile 11 Ekim'de İstanbul'a gelmiş ve General Harbord ile Yüksek Komiser Bristol Amerika Büyükelçiliği'nde bir araya gelerek durum değerlendirmesi yapmışlardır[84].

Harbord Askeri Kurulu Türkiye'den ayrıldıktan sonra, 16 Ekim 1919 tarihinde Wilson'a sunulmak üzere Raporunu Dışişleri Bakanlığı'na göndermiştir[85]. Harbord Raporunu sabırsızlıkla bekleyen Amerikan kamuoyu sadece Ermenistan üzerine kurulacak bir manda idaresine taraftı. Fakat bölgenin yapısından kaynaklanan karşılıklı etkileşim dolayısıyla bunun mümkün olmadığının farkında olarak; Türkiye ve İstanbul dahil Sykes-Pickot hattının kuzeyinde kurulacak bir manda idaresi kabul edilebilir bulunuyordu[86].

Senato'nun Ermenistan Üzerine Kurulacak Manda İdaresi'ni Reddetmesi

Gerekli araştırma raporları hazırlandıktan sonra Wilson, 24 Mayıs 1920 tarihinde Ermenistan üzerine kurulacak olan manda idaresinin kabul edilmesi için Senato'dan onay istemiştir. Oylama yapılmadan önce Ermeni lobisi yeniden harekete geçmişti. Gazetelerdeki haberlerde "manda kabul edilmezse Hıristiyan Ermeni ulusunun yok olacağı" ilan edilmişti. "Ermenistan'ın

82 *MOAR*, s. 40-42.
83 *MOAR*, s. 42-43.
84 *LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-I,* War Diary, Confidential, October 11, 1919.
85 The Chief of the Military Mission to Armenia (Harbord) to the Secretary of State, On Board U.S.S. Martha Washington, October 16, 1919. *PRFRUS 1919, C. II, a.g.e.*, s. 841.
86 Charles H. Grasty, "Wants one Mandate for all of Turkey", *New York Times,* November 2, 1919.

California'sı olan Kilikya'nın elden çıkması düşünülemezdi ve verimli araziler Harput, Diyarbakır ve Sivas da Ermenilere geri verilmeliydi"[87].

Senato Dış İlişkiler Komitesi Başkanı Idaho Senatörü Cumhuriyetçi William Borah, Ermeni propagandasının Kongre'deki öncülüğünü yapan ekibin başında geliyordu ve Kilikya'nın Ermenistan'a verilmesi için yoğun kulis faaliyeti yürütüyordu. Muhalif ekibin başında ise Missouri Senatörü James A. Reed bulunmaktaydı. Demokrat olan Reed, Wilson'un partisinden olmasına rağmen mandayı "çılgınlık" *(madness)* olarak niteliyor ve Harbord Raporu'nda belirtildiği gibi Ermenistan'a manda idaresi için 60.000 muharip asker gönderilmesinin bu insanları ölüme yollamak anlamına geleceğini söylüyordu. Buna karşı olası bir reddi engellemek için taraftar lobi tarafından basında her gün haber çıkması sağlanarak muhalif senatörler üzerinde baskı kurulmaya çalışılıyordu. Öncülüğü yine ABD'nin en büyük gazetesi olan *New York Times* üstlenmişti[88]. Haberler genelde ilk sayfalarda çıkıyor ve bazen aynı sayfada Ermenistan ile ilgili birkaç habere birden yer verilebiliyordu[89].

Gerekli hazırlıkların tamamlandığına ve ihtiyaç duyulan kamuoyu algısının oluşturulduğuna karar veren Wilson Kongre'ye göndermiş olduğu mesajında;

... Amerikan halkının Ermeniler ile dayanışma içinde olan Hıristiyan hassasiyetleri için teşekkür etmiş, San Remo'daki devletlerin tasfiye edilen Osmanlı toprakları ile uğraşmak zorunda oldukları için kendisinden Avrupa dışı bir güç olarak Ermenistan mandasını kabul etmesini istediklerini, kendisinin Ermenistan ile Türkiye arasında çizilecek sınır hattı, Erzurum,

87 *New York Times,* "Armenian's Hope in Us Says British Press", May 26, 1920. s. 2; *Los Angeles Daily Times,* "Mandate for Armenia is Urged by Wilson", May 25, 1920, s. 1; *Chicago Daily Tribune*, "Problems of Armenia", May 24, 1920. s. 7.

88 *House of Representatives, Report No. 1101, Part 2, Mandate for Armenia,* June 4, 1920. s. 1; Mine Erol, *Türkiye'de Amerikan Mandası Meselesi 1919-1920,* İleri Basımevi, Giresun 1972. s. 19; Edwin L. James, "Think Armenia Faces Destruction, French Expert Believe that The New State Cannot last Without Outside Aid", *New York Times,* May 30, 1920. s. 5; *New York Times,* "Senate Will Vote on Armenia Today", "Armenia Menaced on Three Sides", June 1, 1920. s. 4.

89 Bkz. *New York Times*, June 1, 1920.

Trabzon, Van Bitlis vilayetleri için hakem tayin edilmek istendiğini ve belirtilen öneriyi kabul ettiğini ve bu maddenin Sevr metnine eklendiğini ...[90]

bildirmiştir. Wilson, manda idaresinin kabulünün Amerikan kamuoyu tarafından da büyük destek göreceğine inanıyordu. Kongre'nin alacak olduğu karar büyük öneme sahipti. Wilson, Hıristiyan halkların istekleri ve Amerikan halkı arasında Ermenilere karşı olan sempatinin de Kongre'nin kabul yönünde karar vermesini teşvik edeceğini ummaktaydı.

Harbord ve Moseley Raporları'ndan sonra manda idaresinin Kongre'den geçmeyebileceğinin farkında olan Wilson, Kongre'ye manda idaresinin onayı için göndermiş olduğu iki sayfalık mesajında özellikle Hıristiyan dayanışmasını öne çıkartmış ve mesajının hemen her paragrafında Hıristiyanlığı referans olarak kullanarak Kongre onayını garanti altına almayı amaçlamıştı. Bu esnada Senato'nun onayından sonraki operasyanel planlar da hazırlanıyordu. Belirtilen amaçla Savaş Bakanı Baker, Ermenistan manda idaresinin yürütülmesi için gerekli askeri hazırlıkları belirleyen bir muhtırayı Dışişleri Bakanlığı'na sunmuştu[91].

Bütün hazırlıklar yapılmış, kamuoyu yaratma işi tamamlanmıştı. Senato'nun kabul kararı bekleniyordu. Belirtilen tartışmaları içinde manda idaresi talebi, Senato'da görüşülmeye başlandı. 1 Haziran'da, Wilson ve Ermeni lobilerinin tüm çabalarına rağmen talep; 23'e karşı 52 oyla reddedildi. 12 Demokrat ve 11 Cumhuriyetçi Senatör evet oyu verirken, 52 Senatör hayır oyu kullanmıştı[92]. Böylece manda ve Wilson'un teklifi ezici bir çoğunlukla reddedilmişti.

---

90 *House of Representatives, Doc. No. 791. Mandate for Armenia, Message from the President of the US*, May 24, 1920. s. 2-3; Akgün, *General Harbord'un Anadolu...*, s. 155-57; Philip M. Brown, *"The Mandate Over Armenia"*, The American Journal of International Law, 14 (3), 1920. s. 396.

91 Memorandum by the Secretary of War (Baker),Washington, June 2, 1920, *PRFRUS 1920*, C. III, *a.g.e.*, s. 784.

92 John M. Vander Lippe, "The "Other" Treaty of Lausanne: The American Public and Official Debate on Turkish-American Relations", Turkish Year Book, 1993. s. 41; J. C. Hurewitz, "Türk-Amerikan İlişkileri ve Atatürk", Çağdaş Düşünce Işığında Atatürk, İstanbul: Nejdet F. Eczacıbaşı Vakfı Yayını, 1983. s. 498.

Senato tarafından kararlaştırıldı ki; [Temsilciler Meclisi ile mutabık olarak], Kongre, İdare'ye; Başkan'ın 24 Mayıs 1920 tarihli mesajında istemiş olduğu Ermenistan mandasını kabul için gerekli yetkiyi vermeyi reddeder[93].

Planlanın aksine Harbord Raporu ve Moseley Raporlarındaki veriler, Ermenistan üzerine kurulacak manda idaresini teşvik etmek yerine reddedilmesine neden olmuştur. Bu sayede Milli Mücadele, Anadolu'daki zorluklara ek olarak Amerika'dan gelebilecek askeri tehditten kurtulmuştur.

Sonuç

Moseley Raporu Harbord Raporu'nu tamamlayıcı niteliktedir ve bağımsız olarak Kongre'ye sunulmuştur. General Moseley Harbord Askeri Kurulu içinde görevlendirilmişti. Harbord Askeri Kurulu Paris Barış Konferansı görüşmeleri devam ederken, Başkan Wilson'un inisiyatifi ile oluşturulmuştu. Ermenistan üzerine kurulacak bir Amerikan manda idaresi vasıtasıyla Anadolu ve Transkafkasya'dan kopartılacak topraklar üzerinde Büyük Ermenistan'ı kurarak bu ülkenin gelişmesini amaçlamaktaydı. Wilson ve ekibi sadece Ermenistan üzerine kurulacak bir manda idaresinin sürdürülebilir olamayacağının farkındaydı ve manda idaresini başarıya ulaştırabilecek şartları araştırmak üzere Harbord Askeri Kurulu görevlendirilmişti. General Moseley'in görevi manda idaresinin askeri kısmı ile ilgili araştırma ve incelemeler yapmaktı.

Moseley ve Harbord, Anadolu ile Transkafkasya'da araştırma yaparken, gazete haberleri ile Anadolu'da gördükleri gerçekler arasında keskin farklılıklar bulunduğunu tespit etmiş, zaman zaman vicdanlarının sesini dinleyerek gördüklerini raporlarına kaydetmişlerdir. Şu da unutulmamalıdır ki, Moseley'e verilen talimat, manda idaresinin askeri alt yapısının araştırılması yönündedir. Bu nedenle Moseley tüm çalışmalarını Ermeni bakış açısına göre ve Ermenistan üzerine kurulacak manda idaresinin sürdürülebilirliğini sağlamak üzerine yoğunlaştırmıştır. Harbord Askeri Kurulu ile Milli Mücadele önderleri, Mustafa Kemal ve arkadaşlarının görüşmesi Milli Mücadele tarihindeki ilk ciddi uluslararası deneyimdir. General Moseley de ya Harbord ile 20 Eylülde ya da

---

93 *Mandatory Over Armenia, Journal of the House of Representatives of US,* Report No. 1101, June 3, 1920; Brown, *a.g.m.*, s. 396;

daha sonra Mustafa Kemal ve Milli Mücadele önderleri ile görüşmüştür. Moseley, Misak-ı Milli'nin birebir tercümesini raporuna eklemiştir.

Sonuç olarak, Moseley ve Harbord Raporları beklenilen etkiyi göstermemiş, Wilson'un tüm arzusuna rağmen Kongre Ermenistan üzerine kurulacak manda isteğini, Moseley ve Harbord Raporlarındaki sayısal verilere dayanarak reddetmiştir. Ermeni manda idaresinin reddedilmesi Milli Mücadele için hayati değerdedir. Çünkü manda idaresinin kabulü durumunda Amerika Birleşik Devletleri'ne karşı da silahlı mücadele verilmesi gerekecek, çok zor şartlarda yürütülen Milli Mücadele'de ödenen bedel katlanarak artacaktı. Dönemin gizli yazışmalarında Başkan Wilson'un Ermenistan lehine askeri güç kullanmayı ciddi olarak planladığı, planının Dış İlişkiler Komitesi'nin ve kendisine karşı olan senatörlerin muhalefeti dolayısıyla başarısız olduğu görülmektedir.

Bu dönemde Anadolu'nun kurtuluşunu Amerikan manda idaresinde görerek Mustafa Kemal ve arkadaşlarına karşı mücadele yürüten, sürekli manda propagandası yapan ve kendilerini "seçkin Türkler" olarak niteleyenlerin de varlığından bahsetmek gerekir. İstanbul'daki eğitimli, seçkin Türklerin önderlik yaptığı Anadolu'da Amerikan manda idaresi taraftarları ve Amerikan manda idaresi için bütün güçleri ile çalışanlar ne Wilson'un Ermeniler lehine askeri kuvvet kullanma seçeneğini Senato'dan geçirmeye çalıştığından, ne de Harbord ve Moseley Raporları'nda manda idaresi altına alınacak Türkiye'nin devletlerarası ilişkilerine dahi müsaade edilmeyeceğinden haberdar değillerdi.

Başkan Wilson, Karadeniz kıyısında Giresun, Erzincan ve Diyarbakır'ın doğusundan Zap Suyu'na kadar uzanan hattın doğusunda bir Ermeni devleti kurmak niyetindeydi. Ermeni manda idaresinin reddedilmesi bu planların uygulanabilirliğini ortadan kaldırmış, fakat Sevr'de Türk-Ermeni sınırı için hakem tayin edilen Wilson, manda öncesi planından vazgeçmeyerek zikredilen bölgeyi Ermenilere verdiğini ilan etmiştir. Wilson, Ermenilere verilecek Türk topraklarını belirlerken, Harbord ve Moseley Raporları'ndaki verileri dikkate almış, Harbord Raporunun son kısmında "Ermeni vilayeti olarak" belirtilen illerin tümünü Ermenistan sınırları içine dahil etmiştir. Fakat, tarihin akışı Ermenilerin sınır tanımaz istekleri doğrultusunda gerçekleşmemiş, Ermenilerin ümit bağladıkları Moseley ve Harbord Askeri Kurulları'nın sunmuş olduğu

Raporlar, Senato'da manda idaresinin reddedilmesinin temel amillerinden bir tanesi olmuştur.

Kaynakça

Adap Mecmuaları

A-ARŞİV BELGELERİ

House of Representatives, Doc. No. 791. Mandate for Armenia, Message from the President of the US, May 24, 1920.

House of Representatives, Report No. 1101, Part 2, Mandate for Armenia, June 4, 1920.

James G. Harbord, Conditions in the Near East, Report of the American Military Mission to Armenia, Government Printing Office, Washington 1920.

Library of Congress Manuscript Division (LCMD), The Papers of Mark L. Bristol-I, Statement Made by Mr. C. F. Gates, President of the Robert College, Constantinople, April 29, 1919. Con. 2593-19.

LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-I, Two Weeks Operation Report Ending June 22, 1919. Con. 4052-19. *LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-I, War* Diary, Confidential, October 11, 1919.

LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-I, War Diary, Confidential, April 2, 1920.

LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-II, War Diary, Confidential, June 24, 1920.

LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-IV, War Diary, Confidential, August 14, 1922.

LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-VI, War Diary, Confidential, October 27, 1924.

LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-VII, Confidential Diary, January 31, 1927.

Mandatory Over Armenia, Journal of the House of Representatives of US, Report No. 1101, June 3, 1920.

Mandatory Over Armenia-Report, by Brigade General George Van Horn Moseley, 24 May 1920, Senate, Document No. 281, Government Printing Office, Washington, 1920.

B-RESMİ BELGELER

Papers Relating to Foreign Affairs of United States (PRFRUS) 1919, C. II, Government Printing Office, Washington 1934.

PRFRUS, Paris Peace Conferance 1919, C. III, Government Printing Office, Washington 1943, s. 870-871.

PRFRUS, Paris Peace Conferance 1919, C. IV, Government Printing Office, Washington 1943.

PRFRUS 1895, Part II, Government Printing Office, Washington 1896.

PRFRUS, Paris Peace Conferance 1919, C. V, Government Printing Office, Washington 1946.

PRFRUS, Paris Peace Conferance 1919, C. VI, Government Printing Office, Washington 1946.

PRFRUS 1920, C. III, Government Printing Office, Washington 1936.

C-BASILI ESERLER

Akgün, Seçil, *General Harbord'un Anadolu Gezisi ve Ermeni Meselesi'ne Dair Raporu,* Tercüman Tarih Yayınları, İstanbul, 1981.

Akgün, Seçil, "Ana Hatlarıyla General Moseley Raporu: Türkiye'de Amerikan Mandası", *Belleten*, C. XLVIII,

TTK, Ankara, (Ocak, Nisan, 1985).

Ayışığı, Metin, Kurtuluş Savaşı Sırasında Türkiye'ye Gelen Amerikan Heyetleri, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2004.

Brown, Philip, *"The Mandate Over Armenia"*, The American Journal of International Law, 14 (3), 1920.

Erol, Mine, *Türkiye'de Amerikan Mandası Meselesi 1919-1920*, İleri Basımevi, Giresun 1972.

Grabill, Joseph L., *Protestant Diplomacy and the Near East, Missionary Influence on American Policy*, 1810-1927, University of Minnesota 1971.

Günay, Nejla, "*Amerikan Misyonerlerine Anadolu Halkının Tepkisi ve Bunun Osmanlı-Amerikan İlişkilerine Etkileri",* Akademik Bakış, 1 (2), 2008.

İpek, Nedim, "*Anadolu'dan Amerika'ya Ermeni Göçü*", OTAM, S. 6, Ankara 1995.

Nutuk, Beşiktaş Trabzonlular Derneği, İstanbul, b.t.y.

Özdemir, Hikmet vd. *Ermeniler: Sürgün ve Göç,* Türk Tarih Kurumu, Ankara 2010.

Salahi R. Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika* I, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1995.

Lippe, John M. Vander, *"The "Other" Treaty of Lausanne: The American Public and Official Debate on Turkish-American Relations"*, Turkish Year Book, 1993.

Hurewitz, J. C. *"Türk-Amerikan İlişkileri ve Atatürk",* Çağdaş Düşünce Işığında Atatürk, Nejdet F. Eczacıbaşı Vakfı Yayını, İstanbul, 1983.

Şimşir, Bilal, "Türk-Amerikan İlişkilerinin Yeniden Kurulması ve Ahmet Muhtar Bey'in Vaşington Büyükelçiliği (1920-1927)", *Belleten,* 41 (162), Türk Tarih Kurumu, Nisan 1997.

D-GAZETELER

Charles H. Grasty, "Wants one Mandate for all of Turkey", New York Times, November 2, 1919.

Chicago Daily Tribune, "Problems of Armenia", May 24, 1920.

Edwin L. James, *"Think Armenia Faces Destruction, French Expert Believe that The New State Cannot last Without Outside Aid",* New York Times, May 30, 1920.

Los Angeles Daily Times, "Mandate for Armenia is Urged by Wilson", May 25, 1920.

Los Angeles Times, "Cleaned out the Town", December 23, 1895

New York Times, "800.000 Armenians Face Destitution", October 5, 1919.

New York Times, "Armenian's Hope in Us Says British Press", May 26, 1920.

New York Times, "Growing Disorder Distracts Turkey", April 18, 1919.

New York Times, "President Cleveland and the Armenians", January 18, 1894.

New York Times, "Reconstruction and Demobilization", August 10, 1919.

New York Times, "Saw Armenians Drowned in Groups", February 2, 1919.

New York Times, "Senate Will Vote on Armenia Today", "Armenia Menaced on Three Sides", June 1, 1920.

New York Times, June 1, 1920.

New York Times, May 26, 1919.

San Francisco Chronicle, "The Armenian Troubles", December 4, 1894.

San Francisco Chronicle, "The Plot against the Sultan's Life", November 2, 1895.

EKLER
EK-I
Moseley Raporu'nun Kongre'ye sunulan nüshası

66TH CONGRESS 2d Session | SENATE | DOCUMENT No. 281

MANDATORY OVER ARMENIA

REPORT

MADE TO MAJ. GEN. JAMES G. HARBORD, UNITED STATES ARMY, CHIEF OF THE AMERICAN MILITARY MISSION, ON THE MILITARY PROBLEM OF A MANDATORY OVER ARMENIA

By

BRIG. GEN. GEORGE VAN HORN MOSELEY
GENERAL SERVICE, UNITED STATES ARMY

PRESENTED BY MR. LODGE
MAY 24 (calendar day, MAY 27), 1920.—Ordered to be printed

WASHINGTON
GOVERNMENT PRINTING OFFICE
1920

EK-II

Ermeni Ordusu'nun kuvvet yapısı ile mühimmat durumunu gösteren Tablo

APPENDIX C.

Statistics showing the fighting strength, number of mouths, horses, mules, and other animals and also of arms and war supplies in the Armenian Army on Sept. 26, 1919.

Names of units.	Men.		Animals.				With pistols.	Guns.	
	Bayonets.	Mouths.	Horses.	Mules.	Oxen.	Camels.		Field.	Mountain.
Kars detachment	2,931	4,573	228	67	422	3	4	4	6
Karakliss detachment	1,800	2,370	102		17				2
Alexandropol detachment	783	1,396	147	33	8				2
Kars sentry battalion	389	482	5		8				
Kars fortress artillery		362	3		24		32		
Office of military chief		15							
Aviation detachment		49	3						
Independent infantry board brigade headquarters (fourth)		140	13						
Seventh infantry regiment	795	944	17				2		4
Kamarlu detachment	1,583	2,306	142	73	100		3		4
Echmiadrin detachment	50	75	2						
Tgdir detachment	1,871	2,789	381	114				4	4
Noxobaiaset detachment	1,105	1,395	95	1					2
Daralagor detachment	1,204	1,365							
Erivan garrison	1,059	3,198	161	133			4	6	10
Total	13,570	21,459	1,299	421	579	3	45	14	30

Names of units	Machine guns.			Rifles.					Swords.	Poinards.
	Colt.	Maxim.	Lewis.	3-inch Russian.	Lebel.	Berdan.	Carabine.	Other makes.		
Kars detachment	13	11	39	4,266		5				
Karakliss detachment		8	7	2,105	210	120	10	50		
Alexandropol detachment		5	5	736	2	443		15	6	20
Kars sentry battalion			1	364		373		2		
Kars fortress artillery						100				
Aviation detachment						20				
Independent infantry board brigade headquarters (fourth)				47	16			2		
Seventh infantry regiment	10			629	21	6		22	2	
Kamarlu detachment	5	17	2	634	817	36			28	
Echmiadrin detachment				84						
Tgdir detachment	5	4	12	1,109	805			400		
Noxobaiaset detachment	2		5	685	83	83		93		
Daralagor detachment	3	6	6	900	200					
Erivan garrison	8			1,579	9	32	5	9	23	8
Total	46	51	77	13,138	2,163	1,218	15	593	59	28